

Κείμενα Παιδείας

Αρ. 6 (2023)

Ανέκδοτη επιστολή του Μητροπολίτη Σμύρνης Ανθίου προς τον Ειρηναίο Θήρσιο

Apostolos Karaoulas

doi: [10.12681/keimena-paideias.34336](https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.34336)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Karaoulas, A. (2023). Ανέκδοτη επιστολή του Μητροπολίτη Σμύρνης Ανθίου προς τον Ειρηναίο Θήρσιο. *Κείμενα Παιδείας*, (6). <https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.34336>

Ανέκδοτη επιστολή του Μητροπολίτη Σμύρνης Ανθίμου προς τον Ειρηναίο Θήρσιο

Δρ. Απόστολος Καραούλας

ΕΔΙΠ του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Περίληψη

Η επιστολή που εντοπίσαμε στα αρχεία χειρογράφων της Κρατικής Βαυαρικής Βιβλιοθήκης στο Μόναχο, εντάσσεται στο πλαίσιο της φιλελληνικής δράσης, την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού καθώς και στην προσπάθεια ίδρυσης και οργάνωσης ικανών διδασκαστηρίων, αποβλέποντας στη μόρφωση και στη σωτηρία της πατρίδας κατά την προεπαναστατική περίοδο. Η επιστολή υπογράφεται από τον Μητροπολίτη Σμύρνης Άνθιμο, φέρει ημερομηνία την 1^η Δεκεμβρίου 1814 και απευθύνεται στον Φρειδερίκο Θήρσιο, καθώς και στα μέλη της Βαυαρικής Ακαδημίας (Παπαδόπουλος, 1962)¹. Η επιστολή είναι εκτενής και γραμμένη με λόγιο ύφος. Ο επιστολογράφος παραθέτει χωρία από τον Όμηρο, τον Ευριπίδη και τον Πλούταρχο, καθώς έμμεσες και άμεσες αναγωγές με μυθολογικό περιεχόμενο και με έντονα στοιχεία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και φιλοσοφίας. Είναι επιστολή απαντητική και ευχαριστήρια σε άκρως επιμελημένο ύφος. Ο Άνθιμος καταβάλλει συνειδητά προσπάθεια να εντυπωσιαστεί ο αποδέκτης της. Το περιεχόμενο της επιστολής δείχνει άνθρωπο με υψηλή μόρφωση και καλλιεργημένο και στο σύνολό της θυμίζει κείμενο της αρχαιοελληνικής γραμματείας.

Λέξεις κλειδιά: Μητροπολίτης Σμύρνης Άνθιμος, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Φιλολογικό Γυμνάσιο Σμύρνης, Φρειδερίκος Θήρσιος, Βαυαρική Ακαδημία Επιστημών

Abstract

The Epistle we found in the manuscript archives of the Bavarian State Library in Munich is part of the Philhellenic action, the period of the Modern Greek Enlightenment as well as the attempt to establish and organize of competent schools aiming at education and salvation homeland during the pre-revolutionary period. The epistle is signed by Metropolitan Anthimos of Smyrna bears the date of December 1, 1814 and it is addressed to Frederick Thersius as well as members of the Bavarian Academy. The Epistle is extensive and written in a scholarly style. The epistolologist quotes passages from Homer, Euripides and Plutarch as indirect and direct reductions with mythological content and with intense elements of ancient Greek literature and philosophy. It is a letter thank you and reply in a very detailed style. Anthimos pays consciously trying to impress its receiver. The contents of the epistle shows a man highly educated and cultured person and overall reminds her of a text from the ancient Greek Secretariat.

Key words: Metropolitan Anthimos of Smyrna, Modern Greek Enlightenment, Smyrna Philological Gymnasium, Friedrich Thiersch, Bavarian Academy of Sciences

¹ Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Άνθιμος, ο και Βδελλός αποκαλούμενος από τον λαό, Ναξιώτης στην καταγωγή, τέως Μ. Πρωτοσύγκελος διαδέχθηκε το 1797 τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄. Βλ. Μανουήλ Γεδεών Πατριαρχικοί Πίνακες (1996)

Ο Μητροπολίτης, ο Θήρσιος και η Ακαδημία

Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Άνθιμος, γεννήθηκε στη Νάξο και χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Σμύρνης τον Μάιο του 1797 και τον Οκτώβριο του 1821 Μητροπολίτης Χαλκηδόνας. Ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στον χριστιανικό λαό ο οποίος συνέρρεε μαζικά στον Πατριαρχικό Ναό να απολαύσει τη λειτουργία και τις ψαλμωδίες του. Άνθρωπος ευσεβής και θεοφοβούμενος, υπήρξε λάτρης και θαυμαστής των ιερών μελωδιών και των ιερών ακολουθιών. Αν στηριχτούμε στα λεγόμενα του Μανουήλ Γεδεών οι γραμματικές του γνώσεις δεν ήταν ιδιαίτερες, «...*γραμματών πείραν είχε μετρίαν...*» και «...*μετέσχε μετρίας παιδεύσεως*», γεγονός που προκαλεί έναν προβληματισμό για την πατρότητα της σύνταξης της παρούσας επιστολής (Γεδεών, 1884, σ. 686-687, 1996, σ. 604-605). Καυστικότερος εμφανίζεται ο Σοφοκλής Οικονόμος, ο οποίος μέσα από το στιχούργημα *Φιλόπατρις* χαρακτηρίζει τον Μητροπολίτη Άνθιμο «*απαίδευτο*» και «*αγράμματο*» (Λάμπας, 1997, σ. 271, 280). Αν ο Άνθιμος δεν είχε την υψηλή μόρφωση, όπως ισχυρίζεται ο Μανουήλ Γεδεών, η παρούσα επιστολή έχει συνταχθεί, όπως διακρίνουμε από το περιεχόμενό της, από κάποιον που έχει ιδιαίτερες γνώσεις και λόγια μόρφωση. Είναι πολύ πιθανό η συγγραφή της να έγινε για λογαριασμό του από κάποιο πρόσωπο του κύκλου του, με υψηλού επιπέδου μόρφωση.

Ο αποδέκτης της επιστολής, ο Friedrich Thiersch αναμφισβήτητα ήταν μεταξύ των Γερμανών φιλελλήνων ο πιο ειδικός και συνεπής, αυτός που δεν εγκατέλειψε την πεποίθησή του, ακόμα και τότε όταν η ευρωπαϊκή σκηνή δεν δεχόταν την ύπαρξη ενός ελεύθερου Ελληνικού Έθνους. Η αδιάκοπη επαφή του με ελληνικούς αλλά και διεθνείς παράγοντες καθώς και η ενασχόλησή του με τα προβλήματα του ελληνικού χώρου τον κατέστησαν ως τον πλέον ειδικό πάνω στο ελληνικό ζήτημα (Löwe, 1925). Ο Thiersch, γνωστός στην επαναστατημένη Ελλάδα με το όνομα Φρειδερίκος Θείρσιος ή και Θήρσιος, υπήρξε, πριν, αλλά και κατά τη διάρκεια του ελληνικού απελευθερωτικού αγώνα, ο κύριος εμπνευστής και καθοδηγητής του φιλελληνικού κινήματος στη Βαυαρία. Ο διαπρεπής ελληνιστής και λόγιος υπήρξε ο μαχητικότερος υπερασπιστής, αλλά και αρωγός του ελληνικού αγώνα. Από νωρίς εξέφρασε τα φιλελληνικά του αισθήματα δημόσια, αρθρογραφώντας, μέσω της έγκριτης γερμανικής εφημερίδας Allgemeine Zeitung. Γρήγορα και χωρίς δισταγμό επεδίωξε να έρθει σε επαφή με Έλληνες κυρίως της Βιέννης, του Παρισιού αλλά και του Μονάχου (Grimm, 1989). Κατορθώνει να έλθει σε επαφή με τον Αδαμάντιο Κοραή που ζούσε στο Παρίσι και με τον Άνθιμο Γαζή στη Βιέννη, ο οποίος και τον μύησε στην Φιλόμουσο Εταιρεία (Thiersch, 2010).

Στα ετήσια πρακτικά (1813) της Φιλολογικής- Ιστορικής τάξης της Βασιλικής Βαυαρικής Ακαδημίας του Μονάχου καταγράφεται, ως διαπίστωση πλέον, η προσπάθεια των Ελλήνων να δημιουργήσουν τις απαραίτητες υποδομές για εθνική παιδεία και να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην επιστημονική κοινότητα. Μεταξύ άλλων, η Ακαδημία αποφασίζει να στείλει Υπόμνημα στην Ακαδημία της Κέρκυρας, στην επιστημονική κοινότητα του Βουκουρεστίου και στη Σχολή της Σμύρνης, με το οποίο εκφράζει το σεβασμό της και αναγνωρίζει τις προσπάθειες που καταβάλλουν (Denkschriften der Königlich-Akademie der Wissenschaften, 1813).

Το ίδιο έτος (1814) ο Θήρσιος κάνει ετήσια αναφορά στην Ακαδημία για τις προσπάθειες των νεοελλήνων στο πεδίο των επιστημών. Επισημαίνει το γεγονός ότι οι επαφές που διατηρεί με πολλούς από τους λόγιους έχει ως αποτέλεσμα να καταλήξουν στην Ακαδημία ευχαριστήριες επιστολές, μεταξύ άλλων, από τον Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης, του Βουκουρεστίου κ.α. Όλες τους με ιδιαίτερη μνεία περιγράφουν το ευεργετικό έργο της Βαυαρικής Ακαδημίας, κυρίως για τη δυνατότητα που παρείχε η φιλελληνική βαυαρική οργάνωση να αναλάβει εξολοκλήρου το κόστος φιλοξενίας Ελλήνων, που επιθυμούν να σπουδάσουν στο πανεπιστήμιο του

Μονάχου, του Λάντσχουτ, του Βύρτσμπουργκ και σε άλλα βαυαρικά πανεπιστημιακά ιδρύματα (Denkschriften der Königlich Akademie der Wissenschaften, 1814).

Η Σμύρνη, μαζί με τις Κυδωνίες και τη Χίο, αποτελεί μέρος ενός πνευματικού τριγώνου της Ιωνίας λόγω των φημισμένων ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Iken, 1825). Με δεκαεπτά ελληνικές συντεχνίες, οργανωμένη ελληνική κοινότητα και με σχολείο να λειτουργεί από τις αρχές κιόλας του 18^{ου} αιώνα επιδιώκει να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην αναγεννητική προσπάθεια του Έθνους (Βακαλόπουλος, 1973). Από μία επιστολή του Θεόφιλου Καΐρη προς τον Αδαμάντιο Κοραή μαθαίνουμε για τη Σμύρνη ότι υστερεί σε ελληνόγλωσσα βιβλία και σε εποπτικά μέσα. Συγκεκριμένα ο Θ. Καΐρης παρατηρεί ότι «*το Γυμνάσιο αν και έχει ικανά βιβλία ετερόγλωσσα, ως τα πρακτικά διαφόρων Ακαδημιών, τα συγγράμματα πολλών περίφημων φυσικών και μαθηματικών, στερείται όμως διόλου ελληνικών βιβλίων και οργάνων πειραματικών. Έχει και την αεραντλίαν και το ηλεκτρείον, αλλά ούτε αι δύο μηχαναί δεν εξασκούσι δια το μάθημα της φυσικής*» (Σάκκαρη, 1920, σ.55).

Ο Γρηγόριος Σαράφης, διευθυντής της Σχολής πείθει τους «εφορευόντας» της Σχολής να τεκμηριώσουν με την ψήφο τους, την αποδοχή τους για εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης. Σε επιστολή τους προς τον Κοραή του γνωστοποιούν την απόφασή τους να διαθέσουν πέντε χιλιάδες γρόσια για το Μουσείο. Το εκπαιδευτήριο αναγράφεται κυρίως στις πηγές ως *Μουσείο* και *Ελληνομουσείο*, ενώ είναι δόκιμοι αλλά λιγότερο συχνοί και οι όροι *Ακαδημία* ή *Γυμνάσιο* (Σάκκαρη, 1920, σ.56). Με αφορμή την επιθυμία των Εφόρων της Σχολής να ζητήσουν από τον Κοραή να τους στείλει την «*εικόνα αυτού*», την προσωπογραφία του, ώστε να την τοποθετήσουν σε περίοπτη θέση στο αμφιθέατρο της Σχολής, ο Κοραής, στην απαντητική του επιστολή γράφει, μεταξύ άλλων, ότι θα φροντίσει να προμηθεύσει όσα βιβλία χρειάζεται το εκπαιδευτήριο της Σμύρνης και από τη Γερμανία: «*...Τα κατ' έτος διορισθέντα 400 γρόσια καλόν είναι να τα πέμπετε προς τον εν Βιέννη τιμωτάτόν μου φίλον κυρ. Αλέξανδρον Βασιλείου. Εκείνος κ' εγώ συμβουλευόμενοι ομού θέλομεν φροντίζειν να σας προμηθεύωμεν άλλα απ' εδώ και άλλα από την Γερμανίαν, όσων έχετε χρείαν βιβλίων*» (Καραμπλιάς, 1949; Κοραής, 1885; Σάκκαρη, 1920, σ.58).

Ο Κοραής παρακολουθεί με ιδιαίτερη καχυποψία την φιλελληνική προσπάθεια του Θήρσιου και της Ακαδημίας του Μονάχου. Σε επιστολές προς τον Αλέξανδρο Βασιλείου εκφράζει τη δυσαρέσκειά του για την τόσο ενεργό συμμετοχή και προθυμία των ξένων. Θεωρεί τη μόρφωση των Ελλήνων υπόθεση εθνική και όχι των ξένων. Παρότι οι φιλελληνικές οργανώσεις προσέφεραν σημαντική βοήθεια σε αυτό τον τομέα, ο Κοραής επέμενε ότι λίγο –πολύ οι Έλληνες, με τις όποιες ατέλειες αλλά αυτενεργώντας, όπως έκαναν μέχρι τώρα, θα επιτύχουν το στόχο τους. Οι επαφές του Thiersch με τους περισσότερους λόγιους, αλλά και η ενεργή του δράση, κυρίως μετά την έκρηξη της Επανάστασης, ενισχύουν την καχυποψία και επομένως την κριτική στάση του Κοραή απέναντί του. Χαρακτηριστικά, όπως προκύπτει από επιστολή του προς τον Βασιλείου, ενώ ευχαριστεί δημόσια τον Thiersch για τη δωρεά βιβλίων στη βιβλιοθήκη της Χίου σχολιάζει αρνητικά το γεγονός ότι τα βιβλία εστάλησαν καταρχήν στον Γαζή (Στασινοπούλου, 1993).

Η επιστολή του Μητροπολίτη Σμύρνης προς τη Βαυαρική Ακαδημία και τον Θήρσιο αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν αναλογιστούμε την ένταση που επικράτησε την παρούσα περίοδο στα εκπαιδευτικά δρώμενα της πόλης. Το Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης ιδρύθηκε για να λειτουργήσει ως φορέας του Διαφωτισμού αλλά και ως αντίπαλο δέος στη συντηρητική Ευαγγελική Σχολή. Κατάφερε μέσα σε ένα χρόνο να ξεχωρίσει για το πρωτότυπο προοδευτικό και διδακτικό έργο, γεγονός που έδωσε αίγλη στη σχολή, με αποτέλεσμα, η φήμη του σχολείου να φτάσει μέχρι τις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Λόγω του προοδευτικού πνεύματος το Γυμνάσιο από τη

μέρα ιδρύσεώς του έγινε στόχος της συντηρητικής κοινωνίας που ήταν ελεγχόμενη από την Ευαγγελική Σχολή. Με κυρίαρχη κατηγορία ότι το Γυμνάσιο με τη νεωτερική διδασκαλία αδιαφορούσε αλλά και αμφισβητούσε για τις παραδοσιακές και ηθικές αξίες, είχε ως αποτέλεσμα να σταματήσει η κοινότητα, ήδη από το 1810, την επιχορήγηση στο σχολείο (Λάμπας, 1997). Από την μέρα της ίδρυσής του, οι υποστηριζόμενοι από την Ευαγγελική Σχολή κύκλοι κυριεύονται από την εμμονική ιδέα να αναστείλουν τη λειτουργία του Φιλολογικού Γυμνασίου, γεγονός που οδήγησε σε κοινωνική αντιπαράθεση μεταξύ οπαδών και πολεμίων του Διαφωτισμού που κατέληξαν σε βιαιότητες και κλείσιμο του Γυμνασίου (Ηλίου, 1986). Η μεγάλη ακτινοβολία του Γυμνασίου, ο μεγάλος αριθμός των μαθητών που το επέλεγε έναντι της συντηρητικής Ευαγγελικής σχολής όπου «...εδιδάσκοντο τα κοινά γράμματα μετά ραβδισμού και φαλάγγων», οδήγησε του πολέμιους να χρησιμοποιούν ακόμα και ψευδή και συκοφαντικά επιχειρήματα κατά του σχολείου, των διδασκόντων, με τον Κωνσταντίνο Οικονόμο να γίνεται αποδέκτης των πιο σφοδρών και έντονων κατηγοριών (Ηλίου, 1986). Όπως παρατηρεί και ο Iken (1825) στο έργο του 'Λευκοθέα', ο λόγος ότι ο Οικονόμος περιέγραψε τα καθήκοντα των αρχιερέων από τον άμβωνα με τέτοιο τρόπο, ώστε να απεικονίζει τις πράξεις του Μητροπολίτη, δεν αιτιολογεί τη σφοδρή επίθεση στο πρόσωπό του. Βέβαια, συμπληρώνει, με την πράξη του αυτή και ενώ ήταν άψογος και δεν είχε δώσει δικαιώματα στους εχθρούς της παιδείας, εννοώντας τους συντηρητικούς κύκλους, να τον κατηγορήσουν δεν αιτιολογείται αλλά ούτε δικαιολογείται το κήρυγμά του, διότι θέλοντας να δώσει συμβουλές και να διδάξει σε αδιόρθωτους ανθρώπους συνέβαλε έμμεσα στη διάλυση του Γυμνασίου (Iken, 1825)!

Οι συντηρητικοί κύκλοι που υποστηρίζονται σθεναρά από την Ευαγγελική Σχολή, την τοπική εκκλησία και τις συντεχνίες έχουν ως πρωτοστάτη των επιθέσεων κατά του Γυμνασίου τον Μητροπολίτη Σμύρνης Άνθιμο (Λάμπας, 1997). Όπως αναφέρει και Στέφανος Οικονόμος «...πρώτιστος πάντων είναι ο άγιος Σμύρνης κύριος Άνθιμος. Δεύτερος ο επίσκοπος άγιος Ερυθρών κυρ Καλλίνικος. Τρίτος ο μυστικός σύμβουλος της ιεράς μητροπόλεως κυρ Περάκης Σκούφος. Τέταρτος ο εν ενεργεία σύμβουλος και υπουργός και ωτακουστής της ιεράς μητροπόλεως, Σάββας Μουσουδάκης. Πέμπτος ο Μανουήλ Περόγλου. Έκτος ο αδελφός αυτού Περάκης Περόγλου. Έβδομος ο πιριτσής (τυροπώλης) Κωνσταντίνος Μερίκας. Όγδοος κάποιος Χατζη Αντώνιος Μιχαήλ» (Οικονόμος, 1871, σ. 473).

Μελετώντας κανείς προσεκτικά την απαντητική επιστολή του Μητροπολίτη Ανθίμου προς τον Θήρσιο με ευκολία μπορεί να παρατηρήσει και να διακρίνει ότι δεν μεταφέρει το αντιμαχόμενο κλίμα που επικρατεί μεταξύ των δύο μορφωτικών ιδρυμάτων. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο για τα συμπεράσματά μας να σταθούμε περιληπτικά στο περιεχόμενο της επιστολής.

Περίληψη της επιστολής

Η επιστολή, κατ' αρχάς, είναι ευχαριστήρια και απαντητική στον Ειρηναίο Θήρσιο.

Ο Μητροπολίτης αρχικά εγκωμιάζει την Αρετή, τη θεωρεί σημαντικό πράγμα η οποία μπορεί να οδηγήσει τις ψυχές των ανθρώπων ψηλά. Ως απόδειξη αναφέρεται στο *Συνέδριον της Βαυαρικής Ακαδημίας*, που διακρίνεται για την Αρετή και τη Σοφία, το οποίο δεν στρέφεται προς τα μικρά και ταπεινά πράγματα αλλά προς τα μέγιστα. Δείγμα της Αρετής αποτελεί η βοήθεια που προσφέρει ακόμα και σε αυτούς που βρίσκονται μακριά. Γι' αυτό το λόγο τους ευχαριστεί, υμνώντας και εγκωμιάζοντάς τους εσαεί, παρακαλώντας τους να δεχθούν τις ευχαριστίες.

Παρότι οι Έλληνες βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση, η Ελλάδα αρχίζει πάλι να αναβιώνει και να ακμάζει πολιτιστικά. Σ' αυτή την προσπάθεια δεν μπορούν να ξεχάσουν τη συμβολή της

Ακαδημίας, η οποία υποδέχεται ευνοϊκά τους Έλληνες που φτάνουν εκεί για σπουδές, και προθυμοποιείται να συνδράμει με την αποστολή χρημάτων και βιβλίων. Απευθύνει θερμές ευχαριστίες προσωπικά στον Θήρσιο. *«Ολόκληρη η Ελλάδα και κυρίως η πόλη της Σμύρνης ομολογεί και τους ανακηρύσσει ευεργέτες. Σας στεφανώνουμε και προσευχόμαστε για σένα. Μόλις φτάσουν τα βιβλία που μας στείλατε, με τα χέρια μας θα τα τοποθετήσουμε στη βιβλιοθήκη του Λυκείου της Σμύρνης και θα είναι το πιο όμορφο δώρο (προσφορά) και δείγμα της δική σας εύνοιας και θα είστε ευεργέτες των Ελλήνων. Εμείς όμως δεν είμαστε σε θέση να ανταποδώσουμε την ευεργεσία, διότι είμαστε φτωχοί!».*

Ακολουθεί χωρίο του Ευριπίδη. Ο Μητροπολίτης χρησιμοποιεί έναν στίχο από του Πλούταρχου *Περί του ει του εν Δελφοίς*, όπου ο Ευριπίδης απευθύνει τον λόγο στον Αρχέλαο:

Οὐ βούλομαι πλουτοῦντι δωρεῖσθαι πένης

Μή μ' ἄφρονα κρίνης ! ἢ διδοῦς αἰτεῖν δοκῶ

Δηλαδή, «εγώ δεν θα δώσω φτωχά δώρα σε έναν τόσο πλούσιο, για να μη με περάσει για ανόητο αλλά και ούτε πρέπει να φαίνεται ότι επιζητά να του δοθεί δώρο»

Στη συνέχεια ευελπιστεί ότι θα συνεχίσει να λαμβάνει η Ελλάδα τα ευεργετήματά τους και οι νέοι Έλληνες θα συνεχίζουν να έρχονται για σπουδές κοντά τους, διότι είναι απαραίτητοι για την εκπαίδευση των νέων της πατρίδας. Ζητάει από το Θήρσιο να δεχθούν με ευγνωμοσύνη τις ευχαριστίες τις οποίες προσφέρει η πόλη της Σμύρνης, τόσο αυτοί ως μέλη της Ακαδημίας όσο και ο ίδιος ο Θήρσιος. Η Ελλάδα θα αρχίσει να γιατρεύεται και να αναβιώνει καθώς τα παιδιά της θα αποκτήσουν τη σοφία που θα αποτρέψει την αμάθεια. Σ' αυτή τη προσπάθεια αναρωτιέται πώς είναι δυνατόν να ξεχάσουν τους φίλους Γερμανούς οι οποίοι στην πατρίδα τους θεραπεύουν την επιστήμη και τη φιλοσοφία των Ελλήνων με αγάπη. Αλλά το φιλόanthρωπο έργο της Βασιλικής Ακαδημίας των Βαυαρών ξεπερνά κάθε άλλη γερμανική αβροφροσύνη όχι μόνο για την επιείκεια και τη χρηστότητα με την οποία περιβάλλουν τους Έλληνες που φοιτούν εκεί, αλλά και με άλλες πράξεις, στέλνοντας επιστολές και βιβλία.

Του αναγνωρίζει ότι κάνουν ότι καλύτερο για την Ελλάδα: *«Φανταστείτε τον Όμηρο να απευθύνεται σ' εσάς με τα ωραία εκείνα λόγια, για να σας ευχαριστήσει και να σας εγκωμιάσει».*

Ακολουθεί χωρίο του Ομήρου αποτελούμενο από οκτώ στίχους, όχι συνεχόμενους, αλλά σε ημιστίχια και φράσεις.

Κλείνοντας την επιστολή του εύχεται ευτυχία και να μην σταματήσουν να ευεργετούν αυτούς που έχουν ανάγκη.

Συμπεράσματα

Η παρούσα επιστολή αποτελεί ένα ακόμα ιστορικό τεκμήριο μιας εποχής που οφείλουμε να την κατανοήσουμε, όπως εξάλλου κάθε εποχή, από τα δεδομένα της ιστορικής πραγματικότητας. Κάθε αρχείο (χειρόγραφο κείμενο, βιβλίο, αντικείμενο, κ.λπ.) λογίζεται ως ιστορικό μνημείο που έρχεται να συμπληρώσει ή να δια φωτίσει πράξεις και σκέψεις των ανθρώπων του παρελθόντος που, χωρίς την ύπαρξή τους, θα έμειναν για πάντα ελλιπείς στην τεκμηρίωση. Συλλέγοντας κανείς προσεκτικά τα ψήγματα των μικρών αλλά χρήσιμων μαρτυριών του παρελθόντος, μπορεί να φέρει στο φως άγνωστες πτυχές της ιστορίας μας, οι οποίες, συνδυαζόμενες με άλλες παλαιότερες μαρτυρίες, συμπληρώνουν με αδιάσειστα τεκμήρια την ιστορική στιγμή που αποτελούν τεκμήριο στην ιστορική αναδίφηση. Η παρούσα επιστολή συντάχθηκε πριν από την επανάσταση του 1821, την περίοδο της κορύφωσης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ενός σημαντικού σταθμού της νεότερης ιστορίας, όχι μόνο επειδή αποτελεί την αφετηρία του νέου κράτους, αλλά, κυρίως, επειδή είναι ένα

αιώνιο μάθημα ελευθερίας, ηθικής και πολιτικής αγωγής με χρήσιμα πάντα διδάγματα για τις μελλοντικές γενιές.

Αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός πως ο πνευματικός πλούτος του μικρασιατικού ελληνισμού είναι καθοριστικό κεφάλαιο για την ιστορία του νεότερου ελληνικού πολιτισμού. Το έτος 1814 η πνευματική αναγέννηση διανύει την κορύφωσή της με τη Σμύρνη να βρίσκεται στο επίκεντρο τόσο στην κοινωνική όσο και στην οικονομική δραστηριότητα, δίνοντας ελπιδοφόρα ώθηση στα σχέδια της επανάστασης. Η αρχαία πόλη της Ιωνίας έχει να επιδείξει σημαντική πνευματική και πολιτιστική δημιουργία, καθιστώντας την πνευματικό κέντρο εφάμιλλο της Κωνσταντινούπολης, παρά τις όποιες ιδεολογικές διενέξεις.

Οι αντιθέσεις και οι συγκρούσεις που κυριαρχούν στην ελληνική κοινότητα της Σμύρνης φαίνεται ότι δεν αποτελούν αντικείμενο αναφοράς στην επιστολή του Μητροπολίτη Ανθίμου προς τον Θήρσιο. Ο ίδιος, ως αποδέκτης της επιστολής αλλά και των βιβλίων που απέστειλε η Βασιλική Ακαδημία, δείχνει την ευγνωμοσύνη του προς βαυαρική Ακαδημία για την πλούσια και σημαντική προσφορά προς την Ελλάδα.

Αξιολογώντας την περίπτωση να έχει αποστείλει η Ακαδημία τα βιβλία στην Ευαγγελική Σχολή και όχι στο Γυμνάσιο της Σμύρνης, μπορούμε με βεβαιότητα να την αποκλείσουμε, διότι ο Θήρσιος, εκτός του ότι είχε τακτική επικοινωνία με σχεδόν όλους τους Έλληνες Διαφωτιστές, ήταν και θερμός υποστηρικτής του νεωτεριστικού ρεύματος που επικρατούσε στους πνευματικούς κύκλους των Ελλήνων. Η συμβολή του, αν όχι η παρέμβασή του, στο να εκλεγούν πολλοί από αυτούς ως αντεπιστέλλοντα μέλη της Ακαδημίας του Μονάχου, μεταξύ αυτών και ο Κωνσταντίνος Κούμας που υπήρξε και ο πρώτος διευθυντής τους Φιλολογικού Γυμνασίου της Σμύρνης, επιβεβαιώνει την εποικοδομητική σχέση που είχε καλλιεργήσει με τους Έλληνες διαφωτιστές αλλά και μέλη της Φιλικής και της Φιλόμουσου Εταιρείας (Καραούλας, 2008).

Ο Ανθιμος, προφανώς, γνωρίζοντας τη σχέση του Θήρσιου με τους Έλληνες εκπροσώπους του Διαφωτισμού, δεν θα μπορούσε ούτε να αρνηθεί την προσφορά της Ακαδημίας, αλλά ούτε και να εμφανίσει στην επιστολή του το σχεδόν εχθρικό κλίμα μεταξύ των δύο εκπαιδευτηρίων. Από την επιστολή, επίσης, δεν προκύπτει να γνωρίζει ο Θήρσιος για την προσπάθεια των συντηρητικών δυνάμεων της Σμύρνης, που υποθάλπονταν από την τοπική εκκλησιά και από τον ίδιο τον Ανθιμο, να αναστείλουν τη λειτουργία του Γυμνασίου.

Η ελευθερία της έκφρασης, οι νεωτεριστές της σκέψης που προκάλεσαν ρωγμές στο κυριαρχικό μονοπώλιο της γνώσης την οποία πρέσβευε ο θρησκευτικός κόσμος τόσο της δυτικής όσο και της ανατολικής εκκλησίας, βρέθηκε να είναι απέναντι στην οθωμανική δεσποτεία και τη θεολογική αυθεντία της ορθόδοξης εκκλησίας. Οι Έλληνες διαφωτιστές ασκούσαν πολύμορφη πνευματική δραστηριότητα, μετέχοντας σε πολιτιστικές και πολιτικές οργανώσεις, ενώ μέσω της διδασκαλίας του προφορικού και το γραπτού τους λόγου άσκησαν επιρροή στην ελληνόφωνη κοινωνία. Σύμμαχοί τους υπήρξαν άνθρωποι των γραμμάτων και των φώτων και λάτρεις του ελληνισμού, όπως η Βαυαρική Ακαδημία, οι οποίοι συμπλήρωναν το έργο τους με κοσμικά βιβλία, χρήματα, υποτροφίες σπουδών για τους νεαρούς Έλληνες κ.λπ. Απέναντι τους στάθηκαν με δισταγμό και καχυποψία οι αξιωματούχοι του κλήρου, οι εκκλησιαστικοί διανοούμενοι, όπως ο μητροπολίτης Σμύρνης Ανθιμος, που θέλησαν να διατηρήσουν την πνευματική πρωτοκαθεδρία και να διασφαλίσουν εν μέρει τα συμφέροντά τους.

Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος Απ. (1973): *Ιστορία του νέου Ελληνισμού, Δ΄ Τουρκοκρατία 1669- 1812. Η οικονομική άνοδος και ο φωτισμός του γένους*, σελ.641
- Γεδεών Μανουήλ (1884): *Πατριαρχικοί Πίνακες, ειδήσεις ιστορικά βιογραφικά περί των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως*, Lorenz & Keil, σελ. 686-687.
- Γεδεών Μανουήλ (1996): *Πατριαρχικοί Πίνακες*, σελ 604-605 και 694-697
- Ηλίου Φίλιππος (1986): *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)*, σελ.38, 39
- Καραμπλιάς Ιωάννης (1949): *Ιστορία των Κυδωνιών*, εκδ. Γερ. Σ. Χρήστου, σελ. 150
- Καραούλας Απόστολος (2008): *Έλληνες διδάσκαλοι και σπουδαστές στην Ακαδημία του Μονάχου τον 19ο αι.*, σελ. 246, 348 (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων). Ανακτήθηκε από: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/25865>
- Κοραής Αδαμάντιος (1885): *επιστολαί*, εκδ. Ν. Δαμαλά, τομ. Γ΄, σελ. 644
- Λάππας Κώστας (1871): *Δύο στιχουργήματα σχετικά με την κοινωνική κρίση στη Σμύρνη το 1819*, Ο Εραμιστής (1997), τ.21, σελ.262, 263, 266, 271, 280
- Οικονόμος, Στέφανος, «Περί των κατά το εν Σμύρνη Φιλολογικών Σχολείων συμβάντων», στο *Οικονόμος, Σοφοκλής (επιμ.), Κωνσταντίνου Οικονόμου, Τα σωζόμενα φιλολογικά συγγράμματα Α΄ (Αθήναι 1871)*, σελ. κή, 473
- Παπαδόπουλος, Κώστας Συμ. (1962): *Οι διευθύνται της ευαγγελικής σχολής Σμύρνης Ν. Παπάζογλου και Κωνσταντινίδης Β.*, σελ. 391.
- Σάκκαρη Γ. (1920): *Ιστορία των Κυδωνιών*, εκδ. Αλ. Βιτσικουνάκη, σελ. 55, 56, 58
- Στασινοπούλου Μαρία (1993): «*Επιστολές Κοραή προς Thiersch*», *Όμιλος Μελέτης του Ελληνικού Διαφωτισμού, Ο Εραμιστής*, 19, σελ 193-205.
- Bayerische Staatsbibliothek. Abteilung für Handschriften und seltene Drucke
Denkschriften der Königlichen Akademie der Wissenschaften (1813), σελ. IX
Denkschriften der Königlichen Akademie der Wissenschaften (1814), σελ. XII, XIII
- Grimm Gerhard (1989): *Philhellenische Studien Band I, Griechische Studenten in deutschen Universitäten bis 1821*, σελ. 130.
- Heinrich Thiersch (2010): *Friedrich Thiersch Leben. Band I. Briefwechsel von Friedrich Thiersch. Brief von 10 Juni 1813 an Professor Gottfried Herman (Universitätsprofessor Leipzig).*
- Iken, Karl Jakob Ludwig (1825): *Leukothea. Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands*, σελ. 144 κ.ε., 302
- Löwe Hans (1925): *Friedrich Thiersch: Ein Humanistenleben im Rahmen der Geistesgeschichte seiner Zeit.*